

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

В. С. Чангли

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,
вул. Державіна, 2, м. Макіївка, Донецька область, Україна, 86123.*

E-mail: manage_nasa@mail.ru

Отримана 8 квітня 2011, прийнята 22 квітня 2011.

Анотація. В статті визначені основні напрями удосконалення інвестиційного процесу в соціальній сфері через вирішення проблеми переоснащення основних фондів. Зроблено аналіз стану основних фондів у соціальній сфері, який показав, що існуючі тенденції їхнього розвитку (або зношування) у доступному для огляду майбутньому можуть привести до краху даної сфери в цілому, що, у свою чергу, вимагає якнайшвидшої реанімації й розвитку інвестиційних процесів, спрямованих на зміну й відновлення основних фондів. Для підвищення інвестиційної привабливості об'єктів соціальної сфери необхідно створювати й розширювати базу власного інвестиційного потенціалу, розвивати її ринковий сектор, насамперед, за рахунок заощаджень домашніх господарств і відрахувань із прибутку (при рентабельності не менш 10 %) тих підприємств і організацій, на балансі яких об'єкти соціально-го характеру становлять не більше 2 % від вартості основних виробничих фондів.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний процес, соціальна сфера, основні фонди.

НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОГО ПРОЦЕССА В СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЕ

В. С. Чангли

*Донбасская национальная академия строительства и архитектуры,
ул. Державина, 2, г. Макеевка, Донецкая область, Украина, 86123.*

E-mail: manage_nasa@mail.ru

Получена 8 апреля 2011, принята 22 апреля 2011.

Аннотация. В статье определены основные направления совершенствования инвестиционного процесса в социальной сфере через решение проблемы переоснащения основных фондов. В статье сделан анализ состояния основных фондов в социальной сфере, который показал, что существующие тенденции изнашивания основных фондов в скором будущем могут привести к кризису социальной сферы. В работе предложены пути решения данной проблемы через активизацию инвестиционного процесса социальной сферы. Для повышения инвестиционной привлекательности объектов социальной сферы необходимо создавать и расширять базу собственного инвестиционного потенциала; развивать рыночный механизм, за счет отчислений из прибыли (при рентабельности не менее 10 %) тех предприятий и организаций, на балансе которых объекты социального характера составляют не больше 2 % от стоимости основных производственных фондов.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционный процесс, социальная сфера, основные фонды.

TRENDS OF INVESTMENT PROCESS UPDATING IN SOCIAL SPHERE

Changli Viktoriya

*Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture,
2, Derzhavina Str., Makiivka, Donetsk region, Ukraine, 86123.*

E-mail: manage_nasa@mail.ru

Received 8 April 2011, accepted 22 April 2011.

Abstract. The paper defines the fundamental trends of investment process updating in the social sphere by means of problem solution of the fixed assets retooling. The paper analyzes the fixed assets state in social sphere demonstrating that current trends of the fixed assets wastage can lead to the social sphere crisis in the nearest future. The ways of the problem solution by means of the social sphere investment process intensification have been proposed. To increase the investment appeal of the social infrastructure, it is necessary to make and expand the investment potential of its own, to develop market mechanism by means of profit tax (at return is not less than 10 %) of the enterprises and organizations on the balance of which the social sphere objects make up not more than 2 % of value of the fixed production assets.

Keywords: investment, investment process, social sphere, fixed assets.

Постановка проблеми

Як і будь-яка галузь суспільної життєдіяльності, соціальна сфера вимагає фінансування її поточного функціонування й розвитку, але нормальне функціонування підприємств і організацій соціальної сфери залежить не тільки від розмірів їхнього поточного фінансування, але й від стану й розвитку матеріальної бази цих об'єктів.

У вартісному поданні матеріальна база об'єктів соціальної сфери може бути визначена загальними розмірами й видовою структурою основних фондів (капіталу). Стан і розвиток матеріальної бази (основних фондів) соціальної сфери безпосередньо залежить від фінансування інвестицій в основний капітал. Їхні розміри й динаміка визначають рівень зазначених якісних параметрів стану й розвитку матеріальної бази соціальної сфери.

У цей час у вітчизняній і закордонній літературі проблемам інвестицій приділяється досить велика увага. В умовах централізованої соціалістичної держави проблемам інвестицій практично не приділялося серйозної уваги. Об'єктом для дослідження були праці закордонних вчених. В останні десятиліття сформувалося два основних підходи до визначення інвестицій – витратний і ресурсний.

Відповідно до першого (витратним) інвестиції визначалися як витрати на відтворення основних фондів, їхнє збільшення й удосконалювання.

Необхідність підвищення ефективності централізованої керованої соціалістичної економіки привела до появи другого підходу (ресурсного), в основі якого лежало визначення ресурсів як одного з основних складових інвестицій. Інвестиції стали визначатися як фінансові кошти, уживані для відтворення основних фондів [2].

Російська вчена Л. Л. Ігонина пише, що істотний недолік обох підходів укладався в статичній характеристиці об'єкта аналізу, що базується на виділенні якого-небудь одного елемента інвестицій, витрат або ресурсів, обґрунтуванні пріоритету окремих стадій обороту коштів, продуктивної або грошової, що обмежує можливості дослідження інвестицій як цілісного процесу, у ході якого відбувається послідовна зміна різних форм вартості, реалізується динамічний зв'язок елементів інвестиційної діяльності: ресурси–витрати–дохід [3].

Необхідно відзначити, що в соціально-економічній літературі широко використовується визначення поняття інвестицій як «всіх видів майнових і інтелектуальних цінностей, вкладе-

них в об'єкти різних галузей економіки з метою одержання згодом прибутку (доходу) або для досягнення соціального ефекту» [4].

Дане трактування може бути застосовано лише до частини основних фондів соціальної сфери, що беруть участь у виробництві тільки платних послуг, тобто соціальних послуг і робіт комерційних організацій. Саме до цього сегмента галузей соціальної сфери можна віднести таку істотну рису більшості визначень інвестицій, як довгострокове дохідне вкладення капіталу. До подібного розуміння інвестицій приєднуються визначні закордонні та вітчизняні автори. А саме: А. Асаул, І. Бланк, Л. Борщ, А. Водянов, С. Гуткевич, Б. Губський, А. Гойко, Л. Дж. Гитман, М. Д. Джонк, Г. Калач, А. Лисенко, А. Мазнев, А. Мертес, А. Пересада, С. Прилипко, Д. Розенберг, В. Савчук, І. Сало, А. Омельченко, В. Осецький, В. Федоренко, В. Шермет.

Основна частина

Значна частина основних фондів соціальної сфери відноситься до некомерційних підприємств і організацій, що надають соціальні послуги на безкоштовній основі. Їхня матеріальна база повинна підтримуватися й розвиватися за рахунок недоходних інвестицій. Основний капітал у цьому сегменті соціальної сфери не відтворюється, а використовується на кінцеве споживання (по закінченню терміну амортизації підлягає списанню). Некомерційний характер цих підприємств спрямований на одержання соціального ефекту забезпечення соціального захисту, фізичного й духовного розвитку населення.

Важливою передумовою, що визначає підвищення ефективності соціальної сфери, є оптимальне управління й регулювання інвестиційними процесами з боку органів виконавчої влади. Стосовно державних інвестиційних ресурсів у соціальну сферу, які становлять більше 40 %, держава повинна здійснювати прямі управлінські функції, а відносно недержавних інвестицій – регулювання за допомогою податків, пільг і т. д.

Підприємства й установи ринкового сектора соціальної сфери, виявившись в умовах постійно зростаючих цін на інвестиційні товари

й тарифи, змушені гранично обмежити будівництво й відновлення основних фондів, що у свою чергу привело до зниження можливостей їхнього самофінансування.

Аналіз матеріальної бази соціальної сфери в Україні за останні десятиліття показує її різке скорочення в натуральних показниках. Так, з 1991 р. по 2007 р. кількість дошкільних установ зменшилося вдвічі. Було закрито більше 68 % будинків дитячої творчості, 20 % станцій юних техніків і натуралістів, 20 % дитячо-юнацьких спортивних шкіл.

З 1991 по 2007 р. зменшилася кількість лікарняних установ більш ніж на 23 %, а число лікарняних ліжок майже на 19 %. Одночасно зменшилося число санаторіїв і установ відпочинку майже на 65 %, а число місць у них на 77,5 %, кількість баз відпочинку на 92,5 %, а число місць у них на 91 %, туристичних баз в 2,7 рази, а число місць більш ніж в 5,1 рази.

За ці роки скоротилося загальне число літніх дитячих таборів на 71 %, а чисельність дітей, що відпочивають у них, більш ніж на 80 %, загальна кількість спортивних майданчиків і полів вільного доступу скоротилося майже на 35 %.

Дефіцитність бюджетних коштів у цьому періоді привела до скорочення числа загальнодоступних бібліотек більш ніж на 20 %, клубних установ більш ніж на 30 %, а разовий тираж книг і брошур знизився в 4 рази. Динаміка вартісних характеристик змін матеріальної бази (вартості основних фондів) у галузях соціальної сфери в основному підтримує тенденції натуральних показників.

Якщо повна балансова вартість основних фондів в 2007 р. (у порівнюваних цінах) у житловому господарстві збереглася на рівні 1995 р., а в комунальному господарстві навіть виросла на 4 %, то в охороні здоров'я, фізичній культурі й спорті вона знизилася на 30,5 %; у культурі й мистецтві на 10,6 %, в освіті знизилася на 3 %. Причиною цього є несприятливе співвідношення з 1995 р. величини інвестицій в основний капітал з розмірами амортизаційних відрахувань і висновку (ліквідації) основних фондів у галузях соціальної сфери.

В охороні здоров'я, у фізичній культурі й соціальному обслуговуванні до 1995 р. була приблизна рівність цих співвідношень, а,

починаючи з 1996 р., величина амортизаційних відрахувань і ліквідації основних фондів стійко перевищувала розміри інвестицій в основний капітал. В 2007 р. це перевищення становило 20 %.

Якісними характеристиками основних фондів соціальної сфери можуть служити такі показники, як ступінь їхнього зношування й питома вага повністю зношених основних фондів.

Аналіз структури й динаміки руху основних фондів соціальної сфери з початку 90-х рр. і до сьогодення показує, що, виявившись без необхідного фінансування з боку державних і регіональних органів управління, більшість галузей були змушені відмовитися від нового будівництва, реконструкції й відновлення основних фондів соціального призначення, а збільшення вартості платних послуг, надаваних населенню, привело до зменшення обсягів надаваних послуг і звуженню можливості самофінансування комерційних підприємств цієї сфери.

Особливе місце займають проблеми відтворення основних фондів галузей соціальної сфери, що перебувають у власності державних органів влади та місцевого самоврядування, фінансування яких не могло компенсувати їхнє вибуття у зв'язку із закінченням амортизаційного терміну експлуатації. Більша частина цих об'єктів соціальної сфери в умовах кризи неплатежів і традиційно сталого принципу залишкового бюджетного фінансування різко знизила рівень інвестицій у свій основний капітал, що стало головною причиною їхньої технічної відсталості.

Для частини мережі установ соціального комплексу вже із середини 90-х рр. виникли реальні організаційно-економічні передумови й погрози прогресуючого руйнування основних фондів. У цей час ситуація трохи змінилася, і з'явилися перші позитивні зрушення, що дозволяє прогнозувати позитивні зміни в розвитку цієї частини соціальної сфери економіки.

Таким чином, аналіз стану основних фондів у соціальній сфері, як у цілому по країні, так і на рівні конкретного суб'єкта, показує, що існуючі тенденції їхнього розвитку (або зношування) у доступному для огляду майбутньому можуть привести до краху даної сфери в цілому,

що, у свою чергу, вимагає якнайшвидшої реанімації й розвитку інвестиційних процесів, спрямованих на зміну й відновлення основних фондів.

При збереженні цих тенденцій у русі основних фондів соціальної сфери в найближчій перспективі (2009–2012 р.) істотних змін не відбудеться. Більше того, у цей період збережеться тенденція росту цін на платні соціальні послуги й скорочення частки послуг, надаваних на безкоштовній основі. Деяке пожвавлення економіки в останні роки в певній мірі сприяло розвитку матеріальної бази відомчого соціального комплексу, що обслуговує працівників відповідних підприємств і організацій, але в умовах світової кризи інвестиції з боку господарюючих суб'єктів у цей сектор істотно скоротяться. У найближчі кілька років у підприємств реальної сектору економіки можливості відновлення й підтримки відомчого соціально-побутового комплексу й лікувально-профілактичної мережі вкрай обмежені. Крім того, більша частина основних фондів відомчого соціального комплексу не є власністю промислових і сільськогосподарських підприємств і організацій.

Для відновлення й збереження мережі підприємств і установ соціальної сфери необхідно на державному та регіональних рівнях зробити облік і повну інвентаризацію основних фондів соціальної інфраструктури всіх форм власності й оцінку їхнього використання по цільовому призначенню. За умови, якщо потужність об'єктів соціальної сфери використовується менш 50 %, у встановленому законодавством порядку, необхідно зробити їх деприватизацію.

Важливим організуючим і стимулюючим фактором може стати введення диференційованих пільг по оподатковуванню для підприємств і організацій реального сектора економіки й різного роду фондів, банківської системи й інших компаній, що інвестують кошти для розвитку галузей соціальної сфери.

Обмеженість інвестицій у соціальну сферу, здійснюваних за рахунок державного й регіонального бюджетів, стала однією з головних причин, що стримують будівництво й реконструкцію об'єктів освіти, охорони здоров'я й культури, а також впровадження в ці галузі економіки сучасного, прогресивного устаткування.

Існуюча система винятково державного фінансування розвитку соціальної інфраструктури не підтвердила високої соціально-економічної ефективності, ставши однією із причин значного скорочення масштабів людського капіталу в його якісній складовій. У зв'язку із цим актуальним стає питання розширення структури приватних суб'єктів інвестування матеріальної бази соціальної сфери.

Залучення інвестицій в основні фонди соціальних галузей при збереженні державного контролю являє собою досить складну проблему, оскільки держава не може повністю відмовитися від своєї присутності в цих сферах, але для підвищення якості надаваних послуг недостатньо фінансування видатків за рахунок коштів бюджету. Найявний в Україні досвід реалізації соціальних інфраструктурних проектів показує, що традиційні форми державної підтримки в рамках державних цільових програм, адресної інвестиційної програми (бюджетні асигнування організаціям, що перебувають у державній власності, субсидії й субвенції суб'єктам) не дозволяють одержати максимальний ефект від вкладення коштів, а тому обмежують можливості взаємодії із приватним інвестором. Потрібне залучення додаткового капіталу, що може надходити за допомогою реалізації форм співробітництва держави й частки бізнесу на вигідні для підприємців умовах.

При цьому необхідно враховувати, що залучення інвестицій у соціальну сферу пов'язано з рядом труднощів, оскільки ця галузь економіки при потребі в більших капіталовкладеннях має незначну віддачу на вкладені кошти, що суперечить сформованій в Україні поданням олігархічного капіталу про норму прибутку.

Обмежувальним фактором виступає й існуюча система бюджетного інвестування, що не дозволяє забезпечити гнучкого графіка використання коштів протягом року, накопичувати не використані протягом цього строку ресурси, не створює перспектив стабільного багаторічного фінансування проектів і використання відразу декількох інструментів державної підтримки. У зв'язку із цим необхідний пошук більш ефективних механізмів державної інвестиційної політики.

Основні фонди соціальних галузей – це ще неосвоєний простір для залучення дрібного й

середнього бізнесу. Ці дві сфери бізнесу представляють для держави суттєвий потенціал розвитку економіки, що може бути задіяний при створенні для нього сприятливих умов, найважливішим з яких є розвиток приватно-державного партнерства, особливо у формі концесійних угод [7].

Концесія (концесійна угода) є специфічною формою відносин між державою й приватним партнером, що має широке поширення у світовій практиці. Її особливість визначається в тому, що держава в рамках партнерських відносин, залишаючись повноправним власником майна, що становить предмет концесійної угоди [8].

В Україні необхідне впровадження диференційованої моделі реалізації приватно-державного партнерства в соціальній сфері, що базується на сполученні різних варіантів концесійних відносин – поворотної, при якій державна влада відшкодовує концесіонерів суму зроблених їм витрат за рахунок бюджетних коштів і компенсаційної, при якій підприємець оплачує значну частину проекту з наступною компенсацією витрат його користувачами [9].

Таким чином, розвиток механізмів приватно-державного партнерства припускає розширення використання лізингових і концесійних механізмів, практики змішаного фінансування інвестиційних проектів і соціальних програм, що робить найбільш перспективне широке залучення приватного капіталу для вирішення завдань модернізації інфраструктури.

З огляду на тверді обмеження фінансових ресурсів інвестування ринкового сектора соціальної сфери, відсутність мотивацій до його інвестування, необхідно відновити практику надання державних гарантій інвесторам, а також розвиток форм і механізмів залучення коштів юридичних і фізичних осіб у реалізацію проектів створення й розвитку соціальних об'єктів, що мають високу (75–90 %) ступінь готовності.

Для підвищення інвестиційної привабливості об'єктів соціальної сфери необхідно створити й розширювати базу власного інвестиційного потенціалу, розвивати її ринковий сектор, насамперед, за рахунок заощаджень домашніх господарств і відрахувань із прибутку (при рентабельності не менш 10 %) тих підприємств і

організацій, на балансі яких об'єкти соціального характеру становлять не більше 2 % від вартості основних виробничих фондів.

Останнім часом податкові реформи спрямовані на ліквідацію більшості податкових пільг соціального й інвестиційного характеру й орієнтовані на створення єдиних умов оподаткування для всіх економічних суб'єктів. Все це спричиняє неефективність і зниження доходів державного та регіонального бюджетів, підвищення податкового тягаря, внаслідок чого спостерігається тенденція зі зниження державного стимулювання інвестицій у соціальну сферу економіки. Реформування податкової системи проводиться без обліку податкового потенціалу суб'єкта й визначення потреби в інвестиціях для підтримки соціальної сфери економіки.

У зв'язку із цим виникає потреба в оцінці податкового потенціалу бюджетів всіх рівнів, у розробці теоретичних положень і практичних рекомендацій, пов'язаних з визначенням ефективності формування податкового й інвестиційного потенціалу з одного боку, і взаємозв'язку між податковим стимулюванням і рівнем інвестиційної активності з іншої сторони.

Податкове стимулювання інвестицій у соціальну сферу економіки може здійснюватися за допомогою реалізації податкової політики, реформ податкової системи, формуванням податкового потенціалу й розвитком інформаційної бази для його прогнозування.

Ефективне фінансування й розвиток основних фондів, як найважливішої складової соціальної сфери, істотно залежить від активізації діяльності інвестиційних, фінансових, страхових і господарських суб'єктів соціально-економічної діяльності. Розширення обсягів діяльності інвестиційних фондів, банків, що спеціа-

лізуються в області соціальних інфраструктурних об'єктів, дозволило б, на наш погляд, прискорити процес інвестування проектів з відтворення основних фондів.

Більше результативному функціонуванню й ефективному розвитку в перспективному періоді господарюючих суб'єктів виробничої й соціальної сфер може сприяти створення на законодавчій основі фінансових компаній, що спеціалізуються на: кредитуванні окремих галузей виробничої сфери народного господарства; фінансуванні покупок з розстрочкою платежу.

Висновки

Особливе значення в питанні активізації інвестиційного процесу в галузі соціальної сфери мають національні проекти, які створюють умови для залучення інвестицій на медичне обслуговування, освіту, поліпшення житлових умов. В умовах украї обмежених можливостей бюджетів всіх рівнів у ряді регіонів у цей час накопичений позитивний досвід і створені механізми залучення коштів населення на будівництво житла й комунально-побутових об'єктів. Актуальність проблеми дефіцитності бюджетних коштів викликає необхідність створення спеціальних механізмів активізації інвестиційної діяльності позабюджетних державних фондів, утворених за рахунок нарахувань на заробітну плату працівників підприємств, організацій, установ (пенсійний фонд, фонд соціального страхування та інше).

Таким чином, інвестиції в соціальну сферу сьогодні є одним з найважливіших інструментів формування соціально орієнтованої економіки в Україні, що головним своїм завданням бачить забезпечення стабільного розвитку суспільства в цілому й задоволення суспільно-важливих потреб.

Література

1. Асаул, А. Систематизация факторов, характеризующих инвестиционную привлекательность региона / А. Асаул // Региональная экономика. – 2004. – № 2. – С. 53–62.
2. Гитман, Лоренс Дж. Основы инвестирования / Лоренс Дж. Гитман, Майкл Д. Джонк [Пер. с англ.]. – М. : Дело, 1997. – 1008 с.

References

1. Asaul, A. Factor classification specifying regional investment attractiveness. *Regional economy*, 2004, No. 2, p. 53–62. (in Russian)
2. Lawrence J. Gitman; Michael D. Joehnk. *Fundamentals of investing*. Moscow: Delo, 1997. 1008 p. (in Russian)
3. Igonina, L. L. *Investments*. Moscow: Ekonomist, 2005. 478 p. (in Russian)

3. Игонина, Л. Л. Инвестиции / Л. Л. Игонина. – М. : Экономистъ, 2005. – 478 с.
4. Современный экономический словарь / Под ред. Б. А. Райзберга, Л. Ш. Лозовского, Е. Б. Стародубцевой ; (под общ. ред. Б. А. Райзберга). – 6-е изд., перераб. и доп. – Кострома : ИНФРА–М, 2008. – 511 с. – ISBN 978-5-16-003390-7 (В пер.)
5. Барановский, О. І. Залучення інвестицій: питання теорії і практики : монографія / О. І. Барановський, М. М. Туріянська. – Донецьк : Астро ПП, 1999. – 276 с.
6. Бровко, Л. И. Эффективность инвестиций в социальную сферу / Л. И. Бровко // Устойчивое развитие региона в условиях экономической интеграции России в мировое хозяйство : Материалы 51-й юбилейной науч.-метод. конф. «Университетская наука – региону». – Ставрополь, 2006. – С. 82.
7. Яценко, С. О. Теоретические основы исследования социальных инвестиций и инвестиций в социальную инфраструктуру / С. О. Яценко // Вопросы экономических наук. – 2008. – № 2(30). – С. 120–122.
8. Бородачев, И. М. Использование потенциала частно-государственного партнерства в развитии социальной инфраструктуры / И. М. Бородачев. – М., 2007. – 142 с.
9. Бородачев, И. М. Частно-государственное партнерство как фактор развития социально значимых проектов / И. М. Бородачев, Е. В. Вашаломидзе // Вопросы экономических наук. – 2007. – № 6. – С. 293–297.
4. Contemporary business dictionary. 6th Edition. Ed. B. A. Raizberg, L. Sh. Lozovskii, E. B. Starodubtseva. Kostroma: INFRA-M, 2008. 511 p. ISBN 978-5-16-003390-7. (in Russian)
5. Baranovskii, O. I.; Turianska, M. M. Investment attractiveness: theory and practice. Monograph. Donetsk: Astro PP, 1999. 276 p. (in Ukrainian)
6. Brovko, L. I. Social sphere investment efficacy. *Stationary regional development at the economic integration of Russia into world economy. In works of the 51st Anniversary Scientific Conference «Academic Science to Regions»*. Stavropol, 2006, p. 82. (in Russian)
7. Yashchenko, S. O. Research bases of social and social infrastructure investment. *Problems of Economics*, 2008, No. 2(30), p. 120–122. (in Russian)
8. Borodachev, I. M. Private and state partnership potential application in social infrastructure development. Moscow, 2007. 142 p. (in Russian)
9. Borodachev, I. M.; Vashalomidze, E. V. Private and state partnership as development factor of social projects. *Problems of Economics*, 2007, No. 6, p. 293–297. (in Russian)

Чангли Вікторія Сергіївна – старший викладач кафедри менеджменту організацій Донбаської національної академії будівництва і архітектури. Наукові інтереси: державне управління соціальними інвестиціями.

Чангли Виктория Сергеевна – старший преподаватель кафедры менеджмента организаций Донбасской национальной академии строительства и архитектуры. Научные интересы: государственное управление социальными инвестициями.

Changli Viktoriya – a senior lecturer of the Organization Management Department of the Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture. Research interests: government management of the social investments.